

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: O (nie)stabilności kategorii językowych

Author: Maria Cichońska

Citation style: Cichońska Maria. (2009). O (nie)stabilności kategorii językowych. W: M. Cichońska (red.), "Kategorie w języku : język w kategoriach" (S. 32-40). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersytet ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

O (nie)stabilności kategorii językowych

0. Trudno wyobrazić sobie bez kategorii zarówno sam fenomen języka, skonstruowany i uporządkowany na innych zasadach, jak i osiągnięcie językowej kompetencji bez kategorii. Kategorialność cechuje język we wszystkich jego płaszczyznach (jeśli pozostać przy jego strukturalistycznej koncepcji), wiele kategorii przecina je, tworząc kategorie o charakterze morfologiczno-semantycznym czy syntaktyczno-semantycznym. Charakter poszczególnych kategorii oraz ich możliwości kombinatoryczne i konkurencyjne określają w zasadniczym stopniu typologiczny rodzaj danego języka.

1.0. W artykule z oczywistych względów porusza się wybrane kwestie, związane z bardzo rozległą problematyką stałości i zmienności kategorii językowych¹. Punkt wyjścia rozważań stanowi definicja kategorii, oparta na Arystotelesowskiej koncepcji, która określała przez wieki istotę kategorialności, natomiast w świetle rozwoju badań, w tym także lingwistycznych, poszerzanych szczególnie o aspekty interdyscyplinarne, okazała się niewystarczająca. Przedmiotem niniejszych, z konieczności fragmentarycznych, rozważań będzie prześledzenie niektórych zmian zachodzących w zakresie kategorii, prowadzących do ich poszerzania lub zawężania. Systematyzacja tych zjawisk zostanie zaprezentowana na przykładzie takich procesów, jak **derywacja morfologiczna** czy **derywacja semantyczna**, a także na przykładzie **gramatykalizacji** oraz **leksykalizacji**. Należy podkreślić, że rozpatrywana problematyka wynika również z przyjęcia treściowej koncepcji gramatyki².

¹ W świetle wiedzy, jaka powstała w późnym strukturalizmie oraz w nurtach poststrukturalistycznych, bardziej adekwatne wydaje się mówienie (szczególnie w takim ujęciu, cząstkowym) o niestabilności kategorii aniżeli o ich ewolucji

² Abstrahuję od innych koncepcji gramatyk, przede wszystkim ujęć generatywnych, które oparte są na kategorialności przyjmowanej jako wartość stała.

1.1. Językoznawstwo prestrukturalistyczne i strukturalistyczne, korzystając z antycznej koncepcji kategorii, rozumianej jako właściwość o stałych granicach, nie poddawało jej wówczas pogłębionej refleksji. W tym duchu wyraził swój pogląd na temat kategoryalności J. Kuryłowicz: „Termin *kategoria*, używany nie tylko w języku potocznym, ale też jako termin naukowy w filozofii, logice, językoznawstwie, oznacza zbiór lub klasę elementów mających pewną wspólną cechę. Pod *kategorią gramatyczną* rozumiemy klasę wyrazów o jednakowym znaczeniu gramatycznym” (KURYŁOWICZ, 1968: 3) i dalej: „Kategorie są przedmiotem gramatycznego, a częściowo i leksykalnego opisu języka. Zależnie od zasięgu (zakresu użycia), większego lub mniejszego, jakiejś kategorii znajdzie ona miejsce bądź w gramatyce, bądź w słowniku” (KURYŁOWICZ, 1968: 3). Przyjmujemy rozumienie kategorii językowej w szerokim sensie, tak jak została ona zdefiniowana w *Encyklopedii językoznawstwa ogólnego*, gdzie „oznacza zbiór elementów pełniących tę samą funkcję w systemie języka” (*Encyklopedia...*, 2003).

Rodzaje kategorii przywoływane w niniejszym ujęciu, a mianowicie **kategoria leksykalna** (semantyczna) oraz **kategoria morfologiczna** — definiowane jako:

- „**kategoria morfologiczna** — kategoria gramatyczna wyznaczona przez zespół opozycji funkcjonalnych sygnalizowanych przez charakterystyczny dla danej k.m. zespół morfologicznych wykładników [...]” (*Encyklopedia...*, 2003);
- „**kategoria leksykalna** — klasa wyrazów wykazująca wspólne cechy znaczeniowe, np. kategoria żywotności (tj. klasa rzeczowników oznaczających istoty żywe), koloru (klasa przymiotników nazywających kolory), męskości, żeńskości (u rzeczowników żywotnych), czynności, stanu (u czasowników, por. *iść*, *spać*)” (*Encyklopedia...*, 2003);

wymagają pewnego uzupełnienia, wychodzącego poza ramy niniejszego artykułu. W tym miejscu jawi się pytanie o zawartość zarówno kategorii leksykalnych, jak i morfologicznych. Wydaje się, że w świetle wiedzy, jaką obecnie dysponujemy, żadna z kategorii morfologicznych nie jest pusta semantycznie, podobnie jak część kategorii uważanych za typowo semantyczne ma nie tylko wykładniki semantyczne, lecz także morfologiczne czy składniowe, o różnym stopniu wyrazistości swych eksponentów w strukturze powierzchniowej, z czym wiążą się określone trudności podczas ich badania i opisywania.

2.0. Oczywistość porządkowania języka według kategorii, zarówno na poziomie systemu językowego, jak i jego zaktualizowanej postaci, zderza się z ogromną złożonością kategoryalnej problematyki. Badania w tym zakresie prowadzone od dawna w dziedzinie nauk humanistycznych, w ramach różnych szkół i metodologii lingwistycznych, ciągle dalekie są od możliwości syntetyzujących ujęć. W penetracji zagadnień związanych z kategoryalnością często brak bowiem systematyczności i ciągłości, co sprawia, że ten obszar badawczy

jest daleki od wyczerpania³. Taka praktyka badawcza odbiła się także niekorzystnie na precyzji używanej terminologii⁴.

2.1. Natura znaku językowego — jego w pewnych ramach niezmiennosc, a zarazem podatność na zmiany, wynika z co najmniej takich tradycyjnie postrzeganych właściwości znaku językowego, jak **arbitralność** czy **złożoność**, wyrażająca się w organizacji jego **struktury semowej**. Jeżeli postrzegać znak językowy jako powiązanie **formy** — **treści** — **funkcji**, to możliwość zmiany jego funkcji, rozumianej nawet w dosyć potoczny sposób — jako *rola*, jaką odgrywa on w strukturach językowych, dokonuje się często w wyniku zmian w jego treści, tj. wyraża się w różnej hierarchizacji jego semów, w redukcji lub przyłączeniu nowego semu realnego lub konotacyjnego; polega także na zmianach w zakresie charakteru i liczby kategorii, na podstawie których jest zorganizowany.

2.2. Zmiany, które dokonują się w znaczeniu jednostki językowej — przez **rozszerzenie** oraz **zawężanie** znaczenia, a także możliwą jej **desemantyzację** — sprawiają, że pojawia się nowa lub tylko zmodyfikowana jednostka języka. Truizmem we współczesnej lingwistyce jest stwierdzenie, że im bardziej złożona płaszczyzna języka, tym mniej regularna, systemowa. Podczas gdy poziom morfologiczno-semantyczny języka funkcjonuje, opierając się na sieci stosunkowo wyraźnych kategorii, co widać chociażby w procesach derywacyjnych, na poziomie semantycznym kategoryalność może się zacierać, gdyż obecność wielu relacji kategoryalnych, a co za tym idzie — opozycji znaczeniowych, np. **wewnątrz** — **zewnątrz**⁵, powoduje, że poziom ten jest o wiele bardziej skomplikowany, mniej systemowy, a sam układ kategoryalny zawarty w jednostce języka trudno wyabstrahować od przecinających go opozycji. Taki stan rzeczy ukazały po części badania opierające się na koncepcji teorii pól semantycznych. Stąd traktowanie płaszczyzny semantycznej języka już kilkadziesiąt lat temu przez J. Kuryłowicza tylko jako „systematoid”, a nie system okazało się — w miarę rozwoju lingwistyki — jak najbardziej przekonujące.

3.0. Kwestią nieobojętną dla badań nad kategoryalnością jest ukształtowana w ostatnich czasach świadomość wagi językowego obrazu świata (JOS) — widzenia, postrzegania świata w sposób wybiórczy, nierzadko wręcz naiwny, co odgrywa — jak się wydaje — zasadniczą rolę w organizacji wielu kategorii językowych człowieka. Na system relacji znaczeniowych przekładają się pojęcia funkcjonujące subiektywnie w świadomości człowieka. Dzięki nim człowiek

³ Uwaga ta nie dotyczy części kategorii morfologiczno-semantycznych, np. kategorii określoności/nieokreśloności, kategorii czasu czy kategorii rodzaju, mających bogatą literaturę.

⁴ Zob. artykuł autorstwa W. Pianki w niniejszym tomie.

⁵ Na temat opozycji *zewnątrz* — *wewnątrz* zob. np. Т.В. Цивян (1972). W literaturze brak jest prac analizujących stosunek opozycji semantycznych do kategorii; zachodzi podejrzenie, że niektóre opozycje spełniają warunki kategorii o charakterze policentrycznym, jak przywoływana *zewnątrz* — *wewnątrz*.

kształtuje swój JOS⁶. Rozwój kognitywizmu, rozumianego jako koncepcja języka i zarazem określona lingwistyczna metoda jego opisu, przyczynia się do dokładniejszego spenetrowania i pogłębienia wiedzy w zakresie kategorii. Jednym z niezaprzeczalnych osiągnięć kognitywizmu jest ukazywanie w sposób bardziej pełny faktu, że język cechuje skalarność, a jego kategorie nie mają stałego charakteru, gdyż ich granice są rozciągliwe w różnych kierunkach. Na skomplikowany, policentryczny charakter części kategorii językowych, szczególnie tych semantyczno-syntaktycznych, wskazuje się coraz częściej w najnowszej literaturze (Пипер, 2000).

3.1. Brak terminologicznej wyrazistości oraz niejasności, jakie towarzyszą tej problematyce, biorą się nie tylko z przyjęcia różnej metodologii, ale także z faktu, że ze względu na ściśle powiązania między aspektem gramatycznym, semantycznym a pragmatycznym kategorie współtworzą sieć wzajemnych powiązań, które w przypadku różnych metodologii można interpretować na wiele sposobów⁷. Świadomość wagi pragmatycznych uwarunkowań w badaniu kategorii obecna jest np. w pracach Kuryłowicza, gdy ten twierdzi: „[...] sprowadzając formy językowe bardziej skomplikowane do prostszych i bardziej elementarnych, musimy najpierw usunąć warstwy przekształceniowe, by wreszcie dotrzeć do kategorii gramatycznych mających swe korzenie **w dialogu**” [podkr. — M.C.].

3.2. Zmiany w zakresie kategorii morfologiczno-semantycznych zostały po części przedstawione w strukturalistycznej koncepcji morfologii, szczególnie w dziedzinie słowotwórstwa (np. DOKULIL, 1972). Nie znalazły się jednak na pierwszym planie, jako przedmiot autonomicznej charakterystyki, lecz jako część opisu słowotwórczego derywatów. Jednostki leksykalne, jak wiadomo, nie odznaczają się cechami stałymi. Wynika to z możliwości różnej hierarchizacji zawartych w nich semów, co może być przyczyną policentryczności kategorii, a także polega na możliwości kombinacji z innymi, nowymi semami⁸. Także ich charakterystyka kategorialna nie ma charakteru stałego. Strukturalistyczne koncepcje słowotwórcze, poddawane w ostatnich czasach krytyce, szczególnie w kognitywnych interpretacjach derywacji słowotwórczej (a faktycznie jej negowanie) — niezależnie od swych niedostatków — pokazały, jak dzięki zmienności kategorialnej można uzyskać nowe jednostki językowe⁹.

⁶ Brak odpowiednich instrumentów, a co za tym idzie i metodologii pozwalającej określić znaczenie JOS dla kształtowania zjawisk językowych, nasuwa podejrzenie, że znaczenie tego czynnika może być nadużywane w lingwistycznych opisach.

⁷ Por. np. różne koncepcje kategorii rodzaju w języku polskim w literaturze.

⁸ П. Пипер (2000) podaje przykłady policentrycznej natury wybranych kategorii o złożonej strukturze.

⁹ Typy derywatów ujęte w ramy kategorii i typów słowotwórczych należałoby poddać szczegółowej analizie pod kątem realizowanych kategorii prototypowych i ich rozszerzeń. Ze względu na powszechną znajomość tej problematyki nie podaję oczywistych przykładów.

3.3. Nie wszystkie zmiany w zakresie znaczenia pociągają za sobą zmiany o charakterze kategorialnym. **Derywacja semantyczna**, tak charakterystyczna dla współczesnych języków, jest procesem, któremu nie zawsze towarzyszą zmiany w zakresie kategorii, wystarczy porównać derywację wyrazów *šlimak* i *komórka*. W procesach semantycznych, które dokonują się przede wszystkim przez **metaforyzację** lub dzięki **odniesieniom metonimicznym** (jeśli pozostać przy rozróżnieniu tych zjawisk), zmiana kategorialna może się realizować w sytuacji, gdy tworzy ona nowe znaczenie. Zachodzi np. w derywacie *šlimak*², gdzie pojawia się w kategorii żywotności w obrębie kategorii rzeczownika rodzaju męskiego: np. *šlimak*¹ i *šlimak*² ‘estakada, zjazd o kształcie przypominającym wygląd skorupy ślimaka’, wówczas B. sg. = M. sg. = ślimak, taki rodzaj zmiany kategorialnej wprowadza normatywne wahania użytkowników języka.

4.0. Brak stabilności kategorialnej wyraża się także w procesach **gramatykalizacji** i **leksykalizacji**, którym przypisuje się zmiany w zakresie kategorialnym o konsekwencjach nie tylko semantycznych, ale i morfologicznych.

4.1. Gramatykalizacja — rozumiana jako „przejście elementu leksykalnego (morfemu, wyrazu lub grupy wyrazowej) z systemu słownikowego języka do systemu gramatycznego” (*Encyklopedia...*, 2003) — to morfologizacja samodzielnej pod względem semantycznym jednostki, mająca charakter częściowy w stosunku do tejsz jednostki językowej, polegająca na oderwaniu się form fleksyjnych przy jednoczesnym zachowaniu tejsz jednostki; jej przykładem jest rozwój słowiańskiego *biti* (kumulującego kilka znaczeń)¹⁰. Jego znaczenie egzystencjalne widoczne jest np. w sztokawskim aoryście *beh/bijah...*, który zmienił swą funkcję na morfem współtworzący kondycjonal, poszerzając w ten sposób zakres użycia leksemu. W wyniku tego procesu utracił znaczenie leksykalne oraz epistemiczne nacechowanie modalne na rzecz potencjalnego — *pi-sao bih, pisao bi*. Dodajmy, że aoryst od *biti* na sztokawskim obszarze zachował się w różnym stopniu, co — jak się wydaje — wiąże się bardziej z zanikiem tego nacechowanego czasu w systemie temporalnym aniżeli z jego częściową gramatykalizacją.

Innym przykładem gramatykalizacji, typowo morfologicznej, jest zmiana w ramach układu **kategoria rodzaju** i **kategoria liczby** w zakresie rzeczowników rodzaju męskiego w sztokawskim systemie i, konsekwentnie, w językach literackich utworzonych na bazie tego dialektu, gdzie formy rzeczowników masc. z liczby podwójnej na *-a*: *dva studenta, dva vuka, dva kamena*, rozszerzyły swój zakres w ramach kategorii liczby na trzy i cztery: *dva/tri/četiri studenta/vuka/kamena*.

4.2. W procesie gramatykalizacji, jak świadczą przykłady z płaszczyzny morfologicznej, wyraźną rolę odgrywa kategoria liczby, która wykazuje więk-

¹⁰ Zob. np. LYONS (1986), który wyróżnia w czasowniku *esse* cztery potencjalne, skumulowane znaczenia — egzystencjalne, atrybutywne, temporalne i lokatywne.

sze skłonności do zmiany zakresu ukazywania liczby obiektów niż inne kategorie semantyczno-morfologiczne. Potwierdza to np. przejście form kolektywnych do liczby mnogiej: pol. *liście*, sztuk. *groźde*, *liśće*, *perje*¹¹. Można sądzić, że w procesach tych istotną rolę odegrały w przeszłości uwarunkowania pragmatyczne.

4.3. Znaczne możliwości poszerzania zakresu pod wpływem czynników pragmatycznych przedstawiają np. słowiańskie zaimki osobowe. Selektywny charakter kategorii osoby, a dotyczy to zarówno 1. osoby, jak i pozostałych, co do których mogłoby się wydawać, że stanowią jednoznaczny układ kategoryalny, w których gramatyzują się role uczestników interakcji, w rzeczywistości przedstawiają stan bardziej skomplikowany.

I tak np. *JA* — zawierające kategorię 1. osoby i kategorię przypadku (M.), obok podstawowego znaczenia ‘osoba mówiąca’, oznacza tzw. *JA* sceniczne (aktorskie) — pozorne utożsamianie się z *JA*, gdy sytuacja pragmatyczna wymusza takie użycie, w którym kategoria 1. osoby zostaje zneutralizowana. Zamiast *JA* może pojawić się także inny eksponent 1. osoby — *MY* autorskie, również uwarunkowane pragmatycznie i związane z gatunkiem i stylem **wypowiedzi**.

Złożony sens *MY* — jako mające znaczenia: 1) *JA* + *TY*; 2) *JA* + *TY* + *WY*; 3) *JA* + *TY* + *ON*; 4) *JA* + *TY* + *ONA*; 5) *JA* + *ON*; 6) *JA* + *ONA*; 7) *JA* + *WY*; 8) *JA* + *ONI*; 9) *JA* + *ONE*, jest wynikiem zaangażowania podkategorii osoby, liczby, a także podkategorii rodzaju i daje tak wiele sensów, a jednostka językowa funkcjonuje jako polisemiczna. Przykład ten, podobnie jak zaimek 2. osoby *WY*, stanowi egzemplifikację na kumulację i kookurencję kategorii¹².

4.4. Zmiany w zakresie kategorii mogą pociągać skutki o charakterze pragmatycznym i semantycznym, umożliwiając tworzenie nowych implikatur. W związku z tym w badaniach procesów, które prowadzą do zmian kategoryalnych, należy uwzględniać pragmatyczne uwarunkowania konsytuacyjne i kontekstowe, by wydobyć wszystkie konsekwencje tego rodzaju procesów. Ilustracją takiej sytuacji jest chorwacki futur II, realizowany przede wszystkim w układach dwuzdaniowych hipotaktycznych o charakterze warunkowym, np. *budem pisao*, *Ako budem pisao*, *napisat ću i njima*, niedopuszczalny w zdaniach pojedynczych. Zmiana konsytuacji i kontekstu jego użycia, a także wprowadzenie nowej reguły gramatycznej, tj. użycie go jednak w zdaniu pojedynczym, np. *Budem ti pisao*, pociąga za sobą zamianę kondycjonalu na tryb potencjalny (*‘moguće je/dolazi u obzir, ali nije sigurno’ da*) *Budem ti pisao*.

5.0. Leksykalizacja jest w lingwistyce terminem niejednoznaczny. W interesującym nas znaczeniu to proces znaczeniowy i formalny, polegający

¹¹ Por. J. KURYŁOWICZ (1987: 27 i nast.), który przywołuje przykłady z języków indoeuropejskich i nieindoeuropejskich.

¹² Przyjmujemy, iż natura kategorii bywa tak złożona, że istnieją przesłanki do przyjęcia ich podziału na podkategorie.

na utracie przejrzystości budowy słowotwórczej (*Encyklopedia...*, 2003), który obejmuje jednostki języka należące do różnych części mowy, powoduje, w wyniku zmian kategoryalnych, zawężanie zakresu użycia. Leksykalizacja związana jest także z częścią procesów uniwerbizacyjnych, mających miejsce zarówno w przeszłości, jak i współcześnie, czego przykładem jest np. w języku polskim adjektywizacja wyrażen: *do rzeczy* → *(nie)dorzeczny*; *k rzeczy* → *grzeczny*, w wyniku czego dochodzi do zmiany wszystkich kategorii obecnych w wyrazie stanowiącym podstawę jego derywatu — rodzaju, liczby i przypadku, występujących w podstawie, a także przyjęcia nowej kategorii stopnia. Licznych przykładów zmian kategoryalnych, także ich utraty, dostarcza derywacja słowiańskich przysłówków, np. pol. *mały* i *od małego*, kiedy w derywacie neutralizują się kategorie rodzaju, liczby i przypadku.

6.0. Gramatyzacja i leksykalizacja w procesie zmian kategoryalnych gramatyczno-semantycznych nie odgrywają, jak się wydaje, centralnej roli, jednak dla języków słowiańskich ich znaczenie z punktu widzenia organizacji języka na poziomie zarówno morfologicznym, jak i semantycznym jest istotne, stanowią bowiem jeden z czynników ewolucji języka. Są one także dowodem na niestałość miejsca, jakie w językowym systemie zajmują jednostki języka, ukazując możliwości ich przemieszczania w ramach systemu morfologicznego i semantycznego. Oba te procesy nie są względem siebie w żaden sposób symetryczne, jak mogłoby sugerować ich dotychczasowe rozumienie, dokonują się bowiem w różnych, nieprzystających do siebie warunkach i mają różne skutki¹³.

7.0. Na zakończenie rozważań warto zwrócić uwagę na pewne właściwości kategorii, a mianowicie na fakt, że jedne mają charakter uniwersalny, np. **deiktyczność**, **kauzatywność**, podczas gdy inne, np. kategoria **rodzaju**, kategoria **imperceptywności** (świadka) są ograniczone do pewnej tylko liczby języków. Pewien zasób kategorii o wyraźnych eksponentach, jak kategoria **czasu**, w procesie przemian zawęża lub poszerza swe funkcje, korzystając także z nowych, idiomatycznych możliwości morfologicznych. Jednakże występują kategorie o stosunkowo prostej strukturze, które nie tworzą podkategorii, ale mają wiele wyraźnych wykładników, jak przytoczona **kauzacja** — dysponująca eksponentem morfologicznym, którym jest przyrostek tematyczny w słowiańskich czasownikach — *i-* (*ti*) (i jego fonologiczne odmiany w różnych językach), oraz składniowym, wyrażanym przez różne typy zdań hipotaktycznych. Z upływem czasu część tych wykładników zatracą swą funkcję. I tak np. wykładnik morfologiczny zaczyna ulegać dekauzacji, w wielu formacjach bowiem zaciera się układ przyczynowo-skutkowy wyrażany przez morfem *-i-ti/*, a sposób wyra-

¹³ Leksykalizacja i gramatyzacja to nie odwrotne procesy, jak niegdyś sądzono na podstawie ich powierzchownego oglądu. Ciekawe ich przykłady z historii języka polskiego przytacza M. PASTUCHOWA (2008), wykazując także, że oba te procesy mogą się przenikać, co ukazuje na przykładzie słowiańskiego imiesłowu na *-l*.

zania tej kategorii semantycznej z czasem przesunął się w językach słowiańskich na eksponenty syntaktyczne¹⁴.

7.1. Badanie zmian w zakresie poszczególnych kategorii jest przydatne nie tylko na poziomie teoretycznym w ramach danego języka, ale również w przypadku prac o charakterze konfrontatywnym. Rezultaty tak ukierunkowanych badań mają podstawowe znaczenie dla prac o charakterze typologicznym. Penetrowanie procesów w zakresie zmian kategorialnych pozwala także w pogłębiany sposób przedstawić kierunki ewolucji języków w tej dziedzinie.

7.2. Prace dotyczące problematyki kategorialnej są cenne w dydaktyce uniwersyteckiej. W przedmiotach językoznawczych oraz w metodyce nauczania języka obcego często nie wychodzi się poza wąski inwentarz podstawowych kategorii, odznaczających się wyraźnymi wykładnikami, przede wszystkim morfologicznymi, stosunkowo dobrze opisanymi w literaturze. W znacznie mniejszym stopniu uwzględnia się aktualne rezultaty badań w zakresie kategorii mniej wyraźnych pod względem reprezentacji swych wykładników, częstokroć z różnych powodów „zakamuflowanych” w strukturach językowych, co nie znaczy, że mniej ważnych dla języka. Część kategorii jest ciągle słabo spenetrowana, szczególnie w ujęciach konfrontatywnych. Poszerzenie obszaru badań o te zagadnienia z pewnością przysłużyłoby się także uaktualnianiu programów nauczania w zakresie przedmiotów językoznawczych.

7.3. Kwestie kategorialne są jednymi z zasadniczych w procesie translacji. Nieprzystawalność kategorii w dwóch językach to jedna z podstawowych trudności, z jaką często zmierza się tłumacz. Poznanie charakteru kategorii od strony lingwistycznej pozwala tłumaczowi na jak najbardziej adekwatne i umiejętne oddanie jej w tekście przekładu.

Literatura

- Approaches to Gramaticalization*, 1991: Ed. E. TRAUGOTT. Amsterdam—Philadelphia.
DOKULIL M., 1972: *Teorie odvozování slov*. Praha.
DOKULIL M., 1979: *Teoria derywacji*. Przeł. A.J. BLUSZCZ, J. STACHOWSKI. Wrocław.
Encyklopedia językoznawstwa ogólnego, 2003: Red. K. POLAŃSKI. Wrocław.
GOŁĄB Z., HEINZ A., POLAŃSKI K., 1970: *Słownik terminologii językoznawczej*. Warszawa.
Kategorie gramatyczne grup imiennych w językach słowiańskich, 1976: Red. R. LASKOWSKI. Wrocław.
Kognitywne podstawy języka i językoznawstwa, 2001: Red. E. TABAKOWSKA. Kraków.
KOVAČEVIĆ M., 1988: *Uzročno-semantičko polje*. Sarajevo.
KURYŁOWICZ J., 1968: *O rozwoju kategorii gramatycznych*. Kraków.

¹⁴ Zob. np. pracę M. KOVAČEVIĆ (1988), na temat kategorii kauzacji interpretowanej jako kategoria semantyczno-syntaktyczna.

- KURYŁOWICZ J., 1987: *Studia językoznawcze*. Warszawa.
- LAŠKOVA L., 1999: *Gramatičke kategorije u kontrastivnom opisu slovenskih jezika — za i protiv*. In: *Gramatičke kategorije u srpskom jeziku. Naučni sastanak slavista u Vukove dane*. 28/2. Beograd, s. 9—15.
- PASTUCHOWA M., 2008: *Ukryte dziedzictwo. Ślady dawnej leksyki w słownictwie współczesnej polszczyzny*. Katowice.
- PIPER P., 1983: *Zamenički prilozi (gramatički status i semantički tipovi)*. Beograd.
- TOŠOVIĆ B., 1999: *Osnovne kategorije korelacione gramatike*. In: *Gramatičke kategorije u srpskom jeziku. Naučni sastanak slavista u Vukove dane*. 28/2. Beograd, s. 65—77.
- ПИПЕР П., 2000: *О полицентричности семантичких категорија*. „Јужнословенски филолог” [Београд], 56/3—4, s. 829—851.
- ПАНКА В., 2000: *Семантичките категории и нивното изразување во македонскиот јазик (Морфологија)*. Скопје, посебан отпечаток.
- ЦИВЯН Т.В., 1972: *О некоторых способах отражения в языке оппозиции внутренний — внешний*. В: *Структурно-типологические исследования в области грамматики славянских языков*. Москва.

MARIA CICHONSKA

About Instability of Language Categories

Summary

The paper looks into certain issues connected with the functioning of language categories which appear on a grammatical — semantic level of Slavonic languages. There grammatical — semantic categories undergo changes in four directions i. e. extend their range — they undergo

- 1) the process of morphology derivation,
- 2) the process of semantic derivation,
- 3) the process of gramaticalization,
- 4) the process of lexicalization.

МАРИЯ ЦИХОНЬСКА

Об (не)стабильности языковых категорий

Резюме

В работе/статье рассматривается функционирование в славянских языках избранных грамматическо-семантических категорий. Категории эти могут подвергаться переменам в языковых единицах через:

- 1) процесс морфологической деривации,
- 2) процесс семантической деривации,
- 3) процесс грамматикализации и,
- 4) процесс лексикализации.